

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“КЛІНІЧНА ПСИХОЛОГІЯ”
(для бакалаврів)

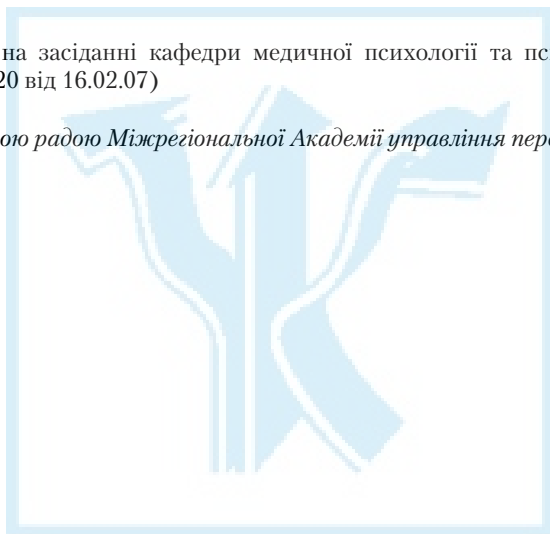
МАУП

Київ 2007

Підготовлено професором кафедри медичної психології та психокорекції
Прокоповичем Є. М., доцентом кафедри медичної психології та психокорекції
Вакуліч Т. М.

Затверджено на засіданні кафедри медичної психології та психокорекції
(протокол № 20 від 16.02.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Прокопович Є. М., Вакуліч Т. М. Навчальна програма дисципліни
“Клінічна психологія” (для бакалаврів). – К.: МАУП, 2007 – 16 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план дисципліни, зміст дисципліни “Клінічна психологія”, вказівки до проведення контрольних робіт, теми контрольних робіт, питання для самоконтролю, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2007

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна “Клінічна психологія” є складовою програми професійної підготовки спеціалістів, які навчаються в МАУП.

Мета вивчення дисципліни — ознайомити слухачів з сучасними теоретичними уявленнями та практичними напрацюваннями в галузі психологічної діяльності системи охорони здоров'я.

Психологічна допомога в медичній практиці полягає в клініко-психологічному дослідженні й оцінці стану пацієнта, аналізі психологічних і психосоматичних аспектів хвороби та психологічній допомозі із застосуванням сучасних аспектів психотерапії, психопрофілактики, психогігієни.

Сучасна клінічна психологія вивчає фундаментальні поняття проявів психічної патології, основні патологічні симптоми й синдроми психічних розладів, порушення психіки при соматичних захворюваннях, загальне уявлення про психосоматичну медицину, особливості психосоматичних пацієнтів та можливості психологічної допомоги в структурі комплексного лікування.

Знання, здобуті в результаті вивчення курсу “Клінічна психологія”, дадуть можливість свідомого й більш функціонального впровадження у вітчизняну медичну та психологічну практику ефективних методик допомоги пацієнтам, що є основою подальшого поглиблення фахової спеціалізації психологів. Для успішного засвоєння даного навчального курсу слід дотримуватись вимог та рекомендацій, викладених в організаційно-методичних матеріалах МАУП.

За результатами вивчення матеріалу цього курсу студенти складають іспит.

Основними навчально-методичними посібниками з курсу “Клінічна психологія” є видання, наведені у списку літератури.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“КЛІНІЧНА ПСИХОЛОГІЯ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
1	2
1 2	<p>Змістовий модуль I. Клінічна психологія – предмет і задачі, значення для медицини. Коротка історія розвитку клінічної психології. Феноменологія клінічних проявів</p> <p>Фундаментальні поняття клінічної психології. Клінічне опитування пацієнта, принципи, етапи</p> <p>Клінічні прояви психічної норми та патології</p>
3 4 5	<p>Змістовий модуль II. Клініко-психологічні аспекти пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери</p> <p>Основні симптоми та синдроми розладів психіки: порушення сприйняття та мислення, емоцій, волі, потягів</p> <p>Основні симптоми та синдроми розладів психіки: порушення пам'яті, інтелекту, свідомості, ознаки дефіцитарності психічних функцій</p> <p>Основні симптоми та синдроми розладів психіки: особистість, розлади особистості</p>
6 7 8 9 10	<p>Змістовий модуль III. Психосоматичні та соматопсихічні розлади. Психогігієна та психопрофілактика</p> <p>Психосоматична медицина, порушення психіки при соматичних захворюваннях</p> <p>Психологічні особливості та порушення психіки в осіб із захворюваннями органів дихання та серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту</p> <p>Психологічні особливості та порушення психіки в осіб з хворобами ендокринної системи, гінекологічними та функціональними сексуальними розладами</p> <p>Психологічні особливості та порушення психіки в осіб з больовим синдромом, розладами харчової поведінки, психовегетативним синдромом, розладами сну</p> <p>Психологічні особливості хірургічного, терапевтичного, травматологічного пацієнта. “Внутрішня картина хвороби”</p>

1	2
11 12 13	Медико-психологічні аспекти соматичних хвороб Вікова клінічна психологія Психогігієна. Психопрофілактика. Види психопрофілактики. Психопрофілактика психічних захворювань
Разом годин: 162	

ЗМІСТ
дисципліни
“КЛІНІЧНА ПСИХОЛОГІЯ”

Змістовий модуль I. Клінічна психологія – предмет і задачі, значення для медицини.
Коротка історія розвитку клінічної психології. Феноменологія клінічних проявів

Тема 1. Фундаментальні поняття медичної психології.
Клінічне опитування пацієнта, принципи, етапи

Кваліфікаційна характеристика медичного психолога. Місце медичного психолога в психології та медицині. Методи дослідження в медичній психології. Принципи та етапи клінічного опитування пацієнта. Феноменологія клінічних проявів. Феноменологічний принцип обстеження хворого. Первинне інтерв'ю, психологічне консультування.

Література [11; 18; 26; 27; 30; 42]

Тема 2. Клінічні прояви психічної норми та патології

Принципи розрізнення психологічних феноменів та психопатологічних симптомів. Діагностичні принципи-альтернативи: хвороба-особистість, нозос-патос, реакція-стан-розвиток, психотичне-непсихотичне, екзогенне-психогенне-ендогенне, дефект-одуження-хроніфікація, адаптація-дезадаптація, компенсація-декомпенсація, негативне-позитивне.

Література [11; 23; 30; 32; 35; 37; 38; 40; 42]

Змістовий модуль II. Клініко-психологічні аспекти пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери

Тема 3. Основні симптоми та синдроми розладів психіки: порушення сприйняття та мислення, емоцій, волі, потягів

Симптоми порушення в сфері сприйняття, межа між нормою і патологією. Симптоми порушення у сфері мислення. Ознаки патології в ділянці емоцій. Порушення волі, ознаки енергетичного зниження. Патологія потягів: питання норми і патології.

Література [1; 3; 5; 7; 9; 10; 14; 15; 25; 29; 32; 34; 39; 40]

Тема 4. Основні симптоми та синдроми розладів психіки: порушення пам'яті, інтелекту, свідомості, ознаки дефіцитності психічних функцій

Ознаки порушення пам'яті, інтелекту. Клінічні й експериментальні способи визначення глибини ураження психічних функцій. Порушення свідомості. Межа між нормою та патологією. Ознаки психічної дефіцитності. Питання зворотності-незворотності дефекту.

Література [2–5; 7; 9; 11; 14; 17–20; 23; 25; 34; 41; 43]

Тема 5. Основні симптоми та синдроми розладів психіки: особистість, розлади особистості

Темперамент, характер, особистість. Структура особистості. Поняття гармонійної особистості. Розлади особистості: антисоціальний, нарцистичний, дисоціативний, гістрійонний, шизоїдний, параноїдний, шизотиповий, ананкастичний, мазохістичний, депресивний, маніакальний, obsесивний, компульсивний.

Література [1; 2; 4; 6; 9; 11; 13; 16; 22; 27; 29; 33; 36; 38; 40]

Змістовий модуль 3. Психосоматичні та соматопсихічні розлади. Психогігієна та психопрофілактика

Тема 6. Психосоматична медицина, порушення психіки при соматичних захворюваннях

Психічне реагування на хворобу й психологія соматичного пацієнта (стать, вік, професія, особливості темпераменту, характеру,

особистості). Типи психічного реагування. Місце психічного фактора в соматичній патології. Передумови формування психосоматичних захворювань. Психологічні особливості хворих при різних соматичних захворюваннях, дефектах тіла й органів чуття.

Література [4; 8; 17; 19; 22; 26; 30; 31; 37]

Тема 7. Психологічні особливості та порушення психіки в осіб із захворюваннями органів дихання та серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту

Психологічне (психоаналітичне) значення захворювань органів дихання, серцево-судинних недуг, патології шлунково-кишкового тракту. Особливості та місце психологічної роботи в комплексній терапії таких пацієнтів.

Література [5; 6; 24; 26; 33; 38; 39; 41]

Тема 8. Психологічні особливості та порушення психіки в осіб із хворобами ендокринної системи, гінекологічними та функціональними сексуальними розладами

Передумови формування психосоматичних захворювань. Психологічне (психоаналітичне) значення захворювань ендокринної системи, гінекологічної сфери, психологічні аспекти акушерської патології. Передумови формування функціональних сексуальних розладів. Психологічна робота з даними групами пацієнтів.

Література [4; 7; 10; 12–14; 19; 30; 31; 34; 37; 42]

Тема 9. Психологічні особливості та порушення психіки у осіб з больовим синдромом, розладами харчової поведінки, психовегетативним синдромом, розладами сну

Причини та наслідки психосоматичних захворювань. Поняття вторинної вигоди від симптому. Психодинамічні аспекти головного болю, болей у спині, порушення харчової поведінки, психовегетативний синдром, безсоння та інших розладів сну. Можливості психологічної корекції симптоматичних, функціональних та поведінкових порушень у світлі психосоматичного вчення про хвороби.

Література [5; 10; 12; 17; 20; 21; 24; 28; 30; 31; 35; 37; 41]

Тема 10. Психологічні особливості хірургічного, терапевтичного, травматологічного пацієнта. “Внутрішня картина хвороби”

Співвідношення об'єктивного й суб'єктивного аспектів захворювання. Поняття “внутрішньої картини хвороби”. Особливості психічного реагування на патологію залежно від статі, віку, професії, темпераменту, характеру, особистісних нюансів. Світоглядні й заобонні основи та установки в контексті наявності соматичної патології. Можливості психологічної допомоги та психокорекції.

Література [5; 12; 16; 19; 30; 41; 42]

Тема 11. Медико-психологічні аспекти соматичних хвороб

Психологічні проблеми психосоматичних розладів. Психологічні механізми розвитку психогенних захворювань. Роль психічного фактора у виконанні і перебігу соматичних розладів. Невротичні симптоми і психогенні реакції на стан здоров'я у хворих на серцево-судинні захворювання. Психічні порушення і зміни особистості у хворих. Особливості психології хворого з ендокринною патологією. Психологічні особливості вагітної жінки. Психологічні особливості онкологічного хворого. Психологічні особливості інфекційного хворого. Психологічні особливості хворого на туберкульоз. Психологічні особливості хворих з дефектами органів чуття. Медична психологія в неврології. Психічні порушення і зміна особистості при неврологічних захворюваннях. Психогенні реакції на хворобу неврологічного хворого. Медична психологія в клініці сексуальних розладів. Медико-психологічні аспекти в педіатрії. Психологічні особливості стосунків “мати-дитина”.

Література [2; 4; 7; 14; 17; 21; 25; 29; 35]

Тема 12. Вікова клінічна психологія

Соціальні й біологічні складові нормального та аномального розвитку людини. Психічні особливості та психосоматичні розлади в період новонародженості та раннього дитинства. Психічні особливості й психосоматичні розлади у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Психологічні особливості та психосоматичні розлади у підлітків. Психологія і психопатологія раннього юнацтва. Психологічні особливості осіб літнього й похилого віку. Сімейна клінічна психологія (сано- і патогенні сімейні патерни, непорозуміння).

Література [1; 15–18; 21; 22; 24; 28; 31; 37; 38; 42]

**Тема 13. Психогігієна. Психопрофілактика.
Види психопрофілактики. Психопрофілактика
психічних захворювань**

Поняття про психогігієну. Психогігієна статі. Психогігієна праці. Психогігієна шлюбу. Поняття про психопрофілактику. Первинна, вторинна і третинна психопрофілактика. Група ризику психічних захворювань. Психопрофілактика соматичних захворювань. Групи ризику соматичних захворювань. Психопрофілактика порушень сексуального здоров'я. Статеве виховання і сексуальна освіта. Психолого-педагогічні аспекти психопрофілактики. Вікові аспекти психопрофілактики. Психопрофілактика в дитячому і підлітковому віці. Психопрофілактика в зрілому віці. Геронтологічні аспекти профілактики.

Література [3; 7; 18; 21; 25; 29; 32; 33; 38; 40; 42]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Навчальним планом дисципліни “Клінічна психологія” передбачено контроль засвоєння знань у вигляді виконання контрольної роботи реферативного типу й складання іспиту.

Контрольна робота має на меті виявити ступінь засвоєння студентами фундаментальних понять проявів психічної патології, основних патологічних симптомів і синдромів психічних розладів, порушення психіки при соматичних захворюваннях, загальне уявлення про психосоматичну медицину, особливості психосоматичних пацієнтів та можливості психологічної допомоги в структурі комплексного лікування.

Тему контрольної роботи з дисципліни “Клінічна психологія” визначає викладач.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Клінічне опитування пацієнта, принципи, етапи.
2. Кваліфікаційна характеристика медичного психолога.
3. Методи дослідження в клінічній психології.
4. Феноменологічний принцип обстеження хворого.
5. Первинне інтерв'ю, психологічне консульгування.
6. Експериментально-психологічні методи дослідження.
7. Клінічні прояви психічної норми та патології.

8. Діагностичні принципи-альтернативи: хвороба-особистість, нос-патос, реакція-стан-розвиток.
9. Діагностичні принципи-альтернативи: психотичне-непсихотичне, екзогенне-психогенне-ендогенне, дефект-одужання-хроніфікація.
10. Діагностичні принципи-альтернативи: адаптація-дезаптація, компенсація-декомпенсація, негативне-позитивне.
11. Основні симптоми та синдроми розладів сприйняття.
12. Основні симптоми та синдроми розладів мислення.
13. Основні симптоми та синдроми розладів емоцій.
14. Основні симптоми та синдроми розладів волі.
15. Основні симптоми та синдроми розладів потягів.
16. Порушення пам'яті.
17. Порушення інтелекту.
18. Порушення свідомості.
19. Розлади особистості: антисоціальний, нарцисичний.
20. Розлади особистості: дисоціативний, гістеріонний.
21. Розлади особистості: шизоїдний, параноїдний, шизотиповий.
22. Розлади особистості: ананкастичний, мазохістичний, депресивний.
23. Розлади особистості: маніакальний, обсесивний, компульсивний.
24. Психічне реагування на хворобу і психологія соматичного пацієнта.
25. Психосоматичні захворювання: хвороби органів дихання, функціональні сексуальні розлади.
26. Психосоматичні захворювання: серцево-судинні та шлунково-кишкові.
27. Психосоматичні захворювання: хвороби ендокринної системи, гінекологія та акушерство.
28. Психосоматичні захворювання: психологічні аспекти харчової поведінки.
29. Особливості хірургічного, терапевтичного, травматологічного пацієнта.
30. Психогігієна праці.
31. Профілактика психосоматичних захворювань.
32. Вікова клінічна психологія.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Клінічне опитування пацієнта
2. Етапи клінічного опитування пацієнта.
3. Первинне інтерв'ю.
4. Хвороба-особистість.
5. Нозос-патос.
6. Реакція-стан-розвиток.
7. Психотичне-непсихотичне.
8. Екзогенне-психогенне-ендогенне.
9. Дефект-виздоровлення-хроніфікація.
10. Адаптація-деадаптація.
11. Компенсація-декомпенсація.
12. Негативне-позитивне.
13. Порушення сприйняття.
14. Порушення мислення.
15. Порушення емоцій.
16. Порушення волі.
17. Порушення потягів.
18. Порушення пам'яті.
19. Порушення інтелекту.
20. Порушення свідомості.
21. Межа між нормою та патологією.
22. Поняття розладів особистості.
23. Поняття гармонійної особистості.
24. Розлади особистості: антисоціальний.
25. Розлади особистості: нарцистичний.
26. Розлади особистості: дисоціативний.
27. Розлади особистості: гістрійонний.
28. Розлади особистості: шизоїдний.
29. Розлади особистості: параноїдний.
30. Розлади особистості: шизотиповий.
31. Розлади особистості: ананкастичний.
32. Розлади особистості: мазохістичний.
33. Розлади особистості: депресивний.
34. Розлади особистості: маніакальний.
35. Розлади особистості: obsesивний.
36. Розлади особистості: компульсивний.
37. Місце психічного фактора в соматичній патології.

38. Типи психічного реагування на хворобу.
39. Психологічні особливості хворих при різних соматичних захворюваннях.
40. Передумови формування психосоматичних захворювань.
41. Психосоматичні захворювання: хвороби органів дихання.
42. Психосоматичні захворювання: серцево-судинні.
43. Психосоматичні захворювання: шлунково-кишкові.
44. Психосоматичні захворювання: ендокринної системи.
45. Психосоматичні захворювання: гінекологія та акушерство.
46. Психосоматичні захворювання: функціональні сексуальні розлади.
47. Психосоматичні захворювання: аспекти харчової поведінки.
48. Особливості хірургічного пацієнта.
49. Особливості терапевтичного пацієнта.
50. Особливості травматологічного пацієнта.
51. Поняття “внутрішньої картини хвороби”.
52. Психологічні проблеми психосоматичних розладів.
53. Особливості психології хворого з ендокринною патологією.
54. Психологічні особливості онкологічного хворого.
55. Психологічні особливості хворих з дефектами органів чуття.
56. Психогенні реакції на хворобу неврологічного хворого.
57. Первинна, вторинна і третинна профілактика.
58. Співвідношення об’єктивного й суб’єктивного аспектів захворювання.
59. Психологічні механізми розвитку психогенних захворювань.
60. Роль психічного фактора у виникненні і перебігу соматичних розладів.
61. Невротичні симптоми і психогенні реакції на стан здоров’я у хворих на серцево-судинні захворювання.
62. Психічні порушення і зміни особистості у хворих.
63. Психологічні особливості вагітної жінки.
64. Психологічні особливості онкологічного хворого.
65. Психологічні особливості інфекційного хворого.
66. Психологічні особливості хворого на туберкульоз.
67. Медико-психологічні аспекти в педіатрії.
68. Психологічні особливості стосунки “мати-дитина”.
69. Психологія і психопатологія раннього юнацтва.
70. Психологічні особливості осіб літнього і похилого віку.
71. Поняття про психогігієну.

72. Психогігієна статі.
73. Психогігієна праці.
74. Психогігієна шлюбу.
75. Поняття про психопрофілактику.
76. Первинна, вторинна і третинна психопрофілактика.
77. Група ризику психічних захворювань.
78. Профілактика психосоматичних захворювань.
79. Групи ризику психосоматичних захворювань.
80. Психопрофілактика порушень сексуального здоров'я.
81. Статеве виховання і сексуальна освіта.
82. Психолого-педагогічні аспекти психопрофілактики.
83. Вікові аспекти психопрофілактики.
84. Психопрофілактика в дитячому і підлітковому віці.
85. Психопрофілактика в зрілому віці.
86. Геронтологічні аспекти профілактики.
87. Ознаки порушення пам'яті, інтелекту.
88. Клінічні й експериментальні способи визначення глибини ураження психічних функцій.
89. Психологічні аспекти стоматології.
90. Психологічні аспекти урології.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Александровский Ю. А.* Пограничные психические расстройства. — М.: Медицина, 1993. — 400 с.
2. *Базисное* руководство по психотерапии. Хайгл-Эверс. — СПб., 2001.
3. *Бауэр М. и др.* Психиатрия психосоматика психотерапия. — М.: АЛТЕЙА, 1999.
4. *Блейхер В. М.* Клиническая патопсихология. — Ташкент: Медицина, 1976. — 328 с.
5. *Блейхер В. М., Крук И. В.* Толковый словарь психиатрических терминов / Под ред. Бокова С. Н. — Воронеж: НПО "Модэк", 1995. — 640 с.
6. *Бурлачук Л. Ф.* Исследование личности в клинической психологии. — К.: Вища шк., 1979. — 176 с.
7. *Захаров А. И.* Неврозы у детей и подростков. — Л., 1988.
8. *Зейгарник Б. В.* Патопсихология. — М., 2004.

9. *Канарейкин К. Ф., Бахур В. Т.* Эволюция психосоматической медицины // Клиническая медицина. — 1989. — Т. 67, № 12.
10. *Каннабих Ю. В.* История психиатрии. — М.: ИТР МГП ВОС, 1994. — 528 с.
11. *Каплан Г. И., Сэдок Б. Дж.* Клиническая психиатрия: В 2 т. — М.: Медицина, 1994.
12. *Карвасарский Б. Д.* Медицинская психология. — Л., 1982.
13. *Карвасарский Б. Д.* Неврозы. — М.: Медицина, 1990. — 573 с.
14. *Лурья А. Р.* Внутренняя картина болезни и патогенные заболевания. Изд. — М., 1977.
15. *Менделевич В. Д.* Клиническая и медицинская психология. — М., 2002.
16. *Морозов Г. В.* Руководство по психиатрии. Т. 2. — М., Медицина, 1988.
17. *Психосоматическое развитие и норма реакции* / Под ред. Г. К. Ушакова. — М., 1975.
18. *Семичов С. Б.* Предболезненные психические расстройства. — Л., 1987.
19. *Тополянский В. Д., Струковская М. В.* Психосоматические расстройства. — М., 1986.
20. *Ушаков Г. К.* Пограничные нервно-психические расстройства. — М., 1987.
21. *Фуллер Торри Э.* Шизофрения: книга в помощь врачам, пациентам и членам их семей. — СПб., 1996.
22. *Хорни К.* Невротическая личность нашего времени // К. Хорни. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ. — М.: Прогресс-Универс, 1993. — 480 с.
23. *Шольц Ф.* Ненормальности детских характеров. — М., 1983.
24. *Якубик А.* Истерия. — М., 1982.

Додаткова

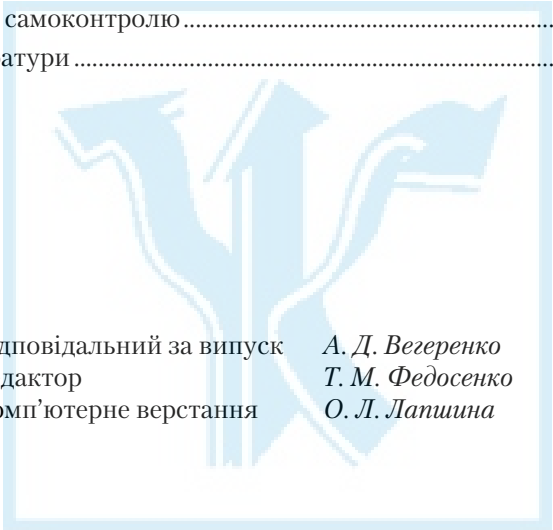
25. *Блейхер В. М.* Экспериментально-психологическое исследование психически больных. — Ташкент, 1971.
26. *Бурлачук Л. Ф.* Исследование личности в клинической психологии. — Киев, 1979.
27. *Васильченко Г. С.* Общая сексопатология. Руководство для врачей. — М., 1977.
28. *Захаров А. И.* Опыт групповой психотерапии при неврозах детского и подросткового возраста. — Л., 1986.

29. *Исаев Д. Н.* Психическое недоразвитие у детей. — Л., 1982.
30. *Исаев Д. Н.* Психосоматические и соматопсихические расстройства детей. — Л., 1990.
31. *Леонгард К.* Акцентуированные личности. — Киев, 1989.
32. *Лэнг Р. Д.* Расколотое “Я”. — СПб, 1995.
33. *Любан-Плоцца Б., Пельдингер В.* Психосоматичний хворий на прийомі у лікаря. — Київ: “АДЕФ-Україна”. — 1997.
34. *Мак-Вильямс.* Психоаналитическая диагностика. — М.: Класс, 1998.
35. *Патохарактерологические* исследования у подростков / Под ред. А. Е. Личко, Н. Я. Иванова. — Л., 1981.
36. *Психология.* Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. — М., 1990.
37. *Рубинштейн С. Я.* Экспериментальные методики патопсихологии. — М., 1972.
38. *Селье Г.* На уровне целостного организма. — М.: Наука, 1972. — 123 с.
39. *Семке В. Я.* Истерические состояния. — М., 1988.
40. *Собчик Л. Н.* Методы психологической диагностики: В 3-х выпусках. — М., 1990.
41. *Эберлейн Г.* Страхи здоровых детей. — М., 1981.
42. *Эйдемиллер Э. Г., Юстицкий В. В.* Семейная психотерапия. — Л.: Медицина, 1990. — 192 с.
43. *Ясперс К.* Общая психопатология. — М.: Практика. — 1997.

МАУП

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Клінічна психологія”	4
Зміст дисципліни “Клінічна психологія”	5
Вказівки до виконання контрольної роботи	9
Теми контрольних робіт.....	9
Питання для самоконтролю	11
Список літератури	13

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *Т. М. Федосенко*
Комп'ютерне верстання *О. Л. Лапшина*

МАУП

Зам. № ВКЦ-2947

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП